

Boekzaal der geleerde wereld

De ijzeren eeuw. 13-delige documentaireserie over de negentiende eeuw. NTR: VPRO.
Hans Goedkoop, Kees Zandvliet, *De ijzeren eeuw. Het begin van het moderne Nederland.* Zutphen: Walburg Pers, 2015. 192 p. geïllustreerd (kleur). ISBN 978-90-5730-341-8. € 29,95.

Is 'de ijzeren eeuw' de meest geschikte metaforische aanduiding voor de negentiende eeuw? Zou het niet 'de eeuw van stoomkracht' moeten zijn, als aanduiding voor dat wat het meest de belevingswereld van de negentiende-eeuwers veranderde? Doet de benaming niet teveel denken aan 'het ijzeren tijdperk', zoals het stenen en bronzen tijdperk een aanduiding voor een heel primitieve tijd? Toen de serie over de negentiende eeuw als zodanig werd aangekondigd, vond ik de terminologie verwarrend. De makers verwezen voor hun inspiratie naar eigentijdse publicaties: in het *Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek* werd de eeuw zo genoemd en Hendrik Tollens schreef een gedicht in vijftien strofen over 'De ijzeren eeuw'. Twee eigentijdse aanduidingen dus, maar een studie van de auteur P. van Limburg Brouwer met de titel *De ijzeren eeuw*, die de makers ook erbij halen om hun keuze te legitimeren, gaat over de zestiende eeuw. Mijn aanvankelijke bezwaren tegen de term verdwenen met de uitzendingen van de dertiendelige serie waarvoor Hans Goedkoop, Marja Ros en zes regisseurs tekenden. Ik merkte dat het gevleugelde woorden werden die in het geheugen bleven hangen.

Met de serie *De Gouden Eeuw* hadden de makers het in bepaalde opzichten makkelijker dan met die over *De IJzeren Eeuw*. Weliswaar was het beeldmateriaal dat voorhanden was voor de zeventiende eeuw minder rijk, maar daar stond tegenover dat er geen nieuw beeld geschapen hoefde te worden. Voor *De IJzeren Eeuw* was het zaak om de verworvenheden van de laatste decennia zo mediageniek over te brengen dat het grote publiek er ook aan kon gaan deelnemen.

Wijzelf weten het natuurlijk allemaal: met de oprichting van het tijdschrift *De negentiende eeuw* in 1976 begint een nieuwe lente voor de perceptie van die eeuw. Niet dat alles direct veranderde, maar het tijdschrift markeert het begin van een andere wetenschappelijke benadering. Die heeft tot een ongelooflijk aantal proefschriften, bundels, documentenuitgaven en studies geleid die alle dezelfde strekking hebben: de moderniteit is begonnen in de negentiende eeuw. De Jan Salie-eeuw werd de eeuw van Jan Vooruit. De opzienbarende verworvenheden liggen bij de historici, meen ik, bij de nieuwe studies over de Bataafse Republiek en het Bataafse Gemenebest, het koninkrijk van Lodewijk Napoleon, de daarop volgende Franse tijd en die van de Verenigde Nederlanden. Voor de letterkunde en de kunstgeschiedenis is de uitbreiding van onderzoeksvelden het meest opvallend. De kunsthistorici boekten enorme winst met hun studies over musea, collectievorming en kunsthandelaren; de letterkundigen kregen aandacht voor leescultuur, genootschappen, tijdschriften, begripsgeschiedenis, mentaliteitsgeschiedenis aan de hand van letterkundige producten, voor de samenhang tussen letterkunde en wetenschap. En dan zijn er nog de infrastructurele en technische studies die de negentiende-eeuwse vooruitgang in een kader zetten. Hans Goedkoop en Kees Zandvliet wijzen in het boek dat de tv-serie begeleidt op het nieuw historisch onderzoek waarop zij willen voortbouwen. Het ijzer mag schamel lijken af te steken bij 'het goud van ooit', maar de negentiende eeuw is er dan toch een van roerigheid en moderniteit, schrijven ze. Is de serie erin geslaagd om de nieuwe verworvenheden van wetenschappelijk onderzoek te populariseren? De vraag lijkt me gerechtvaardigd, omdat de makers er zelf op wijzen dat ze daarop voortbouwen.

Laten we dan eerst eens kijken naar de personen en thema's die ter sprake komen. Dertien personen staan centraal: een koning (Lodewijk Napoleon), een militair-idealist (Johannes van den Bosch), een bankier (Johanna Borski), drie zakenmannen (Lodewijk Pincoffs, Willem Albert Scholten, Gerrit Jan van Heek), een feministe-journaliste (Betsy Perk), twee artsen-idealisten (Samuel Sarphati en Frederik van Eeden), een architect (Pierre Cuypers), een wetenschapper (Hendrik Lorentz), een politicus (Abraham Kuyper), een generaal (Johannes Benedictus van Heutsz). Twee vrouwen tegen elf mannen. Geen kunstenaar, geen schrijver specifiek als schrijver, één hoogleraar, geen Oranje-koning, geen onderwijsverbeteraar, één dominee niet als zodanig maar om zijn poli-

tieke ideeën, geen minister, geen pastoor, geen musicus. De keus is niet slecht en niet voorspelbaar, zeker niet, maar voor mij ligt de nadruk wel wat veel op veranderingen in industrie en infrastructuur, en had er wat meer cultuur bij gemogen. De keus is wellicht op de adviseurs terug te voeren, Henk te Velde, Hans Blom en Lex Heerma van Voss, drie mannen, twee politiek-historici en een sociaal-historicus, van wie alleen Henk te Velde als gespecialiseerd in de negentiende eeuw kan gelden.

Als we nu naar de thematiek kijken, zijn de invloeden van de vernieuwde studie van de negentiende eeuw duidelijk zichtbaar. Dat is meteen in de eerste aflevering duidelijk, wanneer de nadruk komt te liggen op de vernieuwde infrastructuur volgens Napoleontisch model, die overgenomen gaat worden door de Oranjekoningen. De aflevering over Borski geeft inzicht in de economische verwarring van die tijd, althans in de beginperiode van het Verenigd Koninkrijk. Idealisme, liefdadigheid, particulier initiatief en de bevoogding die daarmee gepaard gaat vormen het onderwerp van de derde aflevering, en de thema's komen terug bij de afleveringen over Sarphati, Kuiper en Van Eeden. Dat is iets wat we in veel studies van de afgelopen tijd zijn tegengekomen: de patriarchale en daardoor soms verstikkende goede bedoelingen van de zorg voor minderbedeelden, die in de loop van de eeuw verschuift naar de overheid. De afleveringen over de fabrikanten en zakenmannen zijn verenigd door de grote verwondering over de daadkracht van de betrokkenen en de megalomanie van hun projecten. De aflevering over de vrouwenkwestie leek mij te eenzijdig. Het feminisme lijkt hier teruggebracht te worden tot een vrijetijdbesteding voor verveelde dames uit hogere kringen, en dat doet geen recht aan wat er inmiddels bekend is over vrouwen als Mietje Hulshoff, Petronella Moens, Barbara van Meerten-Schilperoort, Betsy Groen van Prinsterer, Elise van Calcar en anderen. De hygiënebevordering kwam aan de orde bij de aflevering over Sarphati, en ofschoon die toegespitst was op Amsterdam, is het duidelijk dat die voor alle grote steden gold. Ook hier werd goed gebruik gemaakt van de studies over de hygiënist die er verschenen zijn. De aflevering over Pierre Cuypers had veel kanten op kunnen gaan: op stedenbouw, sloping van stadsmuren en uitbreiding van stedelijke gebieden, op de infrastructuur voor cultuur, op de verledenverheerlijking, maar de nadruk lag op de katholieke emancipatie. Gemiste kansen, zeker, maar in dertien afleveringen kan nu eenmaal niet alles aan de orde komen. De aandacht voor wetenschappelijke ontwikkelingen was geconcentreerd in die over Lorentz, en ook daar waren vele andere mogelijkheden geweest – de paleontologie, de archeologie, de geneeskunde, maar Lorentz kon natuurlijk niet buiten beschouwing blijven. Dat de Indische kwestie niet aan Multatuli werd opgehangen, heeft waarschijnlijk alles ermee te maken dat de samenstellers niet voorspelbaar wilden zijn. Dan is het gegroeide verzet van Atjeh en het optreden daartegen een goed alternatief om het kolonialisme te portretteren. Het ontstaan van de verzuiling wordt met Abraham Kuiper aangepakt, maar had natuurlijk ook via een Monseigneur Zwijns voor de katholieken getoond kunnen worden. De ontvluchting van de moderniteit via een arcadisch Walden als laatste aflevering: het is een mooie slang die in zijn eigen staart bijt, maar geheel recht aan de reformbewegingen van de late negentiende eeuw doet deze interpretatie niet.

Er is dus wel wat kritiek te geven op enige interpretaties. Zeker is de introductie van de serie nogal verwarrend, als Nelleke Noordervliet van het pamflet *Aan het volk van Nederland* uit 1781 meteen overspringt (in de montage althans) op een sterke man om wie Nederland zelf gevraagd zou hebben 25 jaar later, namelijk Lodewijk Napoleon. Afgezien van het feit dat die interpretatie allang genuanceerd is, wordt nu juist de intrigerende periode van de Bataafse Republiek en het Bataafs Gemenebest gebagatelliseerd. Zeker had ik ook wat meer aandacht gewenst voor de veranderingen in de godsdienst, de cultuur en de infrastructuur. Maar dit alles heeft geen invloed op mijn algemeen oordeel: wat een schitterende serie, wat een toptelevisie! Elke aflevering weer slaagt het team erin om een verband tussen heden en verleden te leggen, niet om de kijker te behagen, maar om te laten zien dat het heden wortelt in het verleden. Dat levert geestige beelden op als die van een spirituele hendaagse commune in Bergen vergeleken met Walden, opnamen van een netwerkmeeting van vrouwelijke ondernemers in de aflevering over Johanna Borski, huiveringwekkende impressies van een huidige voedselbank in die over de Maatschappij van Weldadigheid. De keren dat Hans Goedkoop zich onderwierp aan verplaatsing in het verleden waren ronduit aangrijpend: zijn onderwerping aan arbeid in de textiel fabriek en de plaatsing van bloedzuigers op de als cholera-patiënt geschminkte Goedkoop zullen niet gauw vergeten worden. Maar

nergens was het effectbejag ‘goedkoop’: de aanleiding was steeds gelegen in het verleden zelf.

Wat er in de serie niet aan de orde komt, is voor een groot deel wel terug te vinden in het begeleidende boek. Dit is geen slappe papieren versie van de serie, maar een meeslepende introductie in de negentiende eeuw, met aandacht voor al die zaken die wij nu belangrijk vinden: infrastructuur in brede zin, de godsdienstkwesatie, de grondwetten. Hier krijgen de patriotentijd en de Bataafse periode enige aandacht, de eeuw gaat door tot de Eerste Wereldoorlog en bovendien plaatsen de auteurs de veranderingen in een internationaal kader. Bijvoorbeeld: dat de kloktijden pas laat geüniformeerd werden hoewel het treinverkeer dit hoogst wenselijk maakte, staat in verband met een debat over de macht van Engeland. Er komen ook onderwerpen aan de orde die in de serie nog geen plaats hadden gekregen, zoals de opkomst van de massacultuur en de sportbeoefening. Maar het lezen, de cultuur, de literatuur, het toneel en dergelijke blijven ook in het boek wat ondervetegenwoordigd. Het visuele materiaal van het boek is zo mogelijk nog spectaculairder dan dat van de serie. Het affiche van de verkoop van 52 overbodige trampaarden is veelzeggender dan welke uitleg ook; een schilderij van een zeer deftige dame en haar dochter die in Artis op leeuwenbezoek gaan, illustreert treffend hoe vermaak en vrije tijd in het dagelijks leven geslopen zijn. Jammer is dat wel wat fouten de redactie hebben gepasseerd: bijvoorbeeld, met de geschiedschrijver Martinus Stein moet Stuart bedoeld zijn (p. 28), de Oranjevorsten volgden niet pas in 1900 de rampenvisites van Lodewijk Napoleon na maar veel eerder (p. 13), het Museumplein is wél het toneel geweest van militaire parades, namelijk in de Tweede Wereldoorlog (p. 33).

De serie en het boek zijn met dit al een enorme aanwinst voor zowel academisch publiek als voor scholieren: voor de ene groep omdat er zoveel onbekend historisch materiaal aangedragen wordt (wie had bijvoorbeeld het schrijfhutje van Frederik van Eeden ooit gezien? wie kende een Afrikaner die in dienst kwam van het Indisch leger om te vechten tegen de sultan van Atjeh, die door de klerken ‘Kees Pop’ gedoopt werd omdat ze zijn eigenlijke naam niet konden schrijven en die geschilderd werd door Isaac Israëls?), voor de andere groep omdat er zoveel spectaculaire ontwikkelingen vanuit het heden getoond worden (met een ballon boven de koloniën zweven levert een ander en diepgaander perspectief op dan het standpunt op de begane grond). Voor beide groepen geldt dat er op een toegankelijke en indrukwekkende manier nieuwe inzichten verwerkt zijn. Dat wij, onderzoekers van de negentiende eeuw, met zijn allen het voorwerk hiervoor gedaan hebben, daar mogen we best trots op zijn.

Marita Mathijssen

Freek Heijbroek en Erik Schmitz, *George Hendrik Breitner in Amsterdam*. Bussum: THOTH, 2014. 176 p., geïllustreerd. ISBN 978-90-6868-655-5 (paperback) 978-90-6868-665-4 (gebonden). € 24,95 (paperback), € 32,50 (gebonden).

Het is niet de eerste keer dat een boek over de schilderijen van het Amsterdamse stadsleven door Breitner in deze rubriek wordt besproken. Tien jaar geleden (*De Negentiende Eeuw* 2004 nr. 4) passeerde *Breitners Amsterdam* van Kees Keizer de revue, de begeleidende publicatie bij een tentoonstelling in het (toen nog) Amsterdams Historisch Museum. Ook dit nieuwe boek was verbonden met een expositie, ditmaal in het Stadsarchief Amsterdam. Bij vergelijking blijkt de opbouw van beide boeken veel overeenkomst te vertonen. Hoofdmoot is de indeling naar plaatsen in Amsterdam die door Breitner op schilderijen vereeuwigd zijn, ingeleid en/of afgesloten met biografische hoofdstukken. Heeft dit nieuwe boek nog iets méér te bieden, en biedt de figuur van Breitner nog aanknopingspunten voor andere benaderingen?

De meerwaarde van de huidige uitgave ligt in de grotere precisie, mogelijk gemaakt door het combineren van meer en verschillend materiaal. Werden in 2004 voornamelijk door Breitner gemaakte foto’s – waarvan een grote collectie negatieven in het Stadsarchief berust – gebruikt om de schilderijen meer reliëf te geven, nu zijn ook de schetsboeken en -bladen van Breitner – het Rijksmuseum heeft hiervan een grote collectie – geanalyseerd. Vaak heeft de kunstenaar hier op aangegeven waar en wanneer hij aan het tekenen was. Deze gegevens konden weer gecombineerd

worden met brieven en andere archiefstukken over Breitner en over de gebouwen en (aanleg van) stadsdelen in zijn werk. Het resultaat is een grotere exactheid in de datering daarvan, en soms een inkijkje in het werkproces. Gereconstrueerd is hoe hij de stad doorkruiste; vaak vond hij zijn motieven in de buurt van de cafés die hij frequenteerde, bij Arti & Amicitiae waar hij bestuurslid van was en bij de diverse woningen en ateliers die hij betrok. Breitner was kennelijk weinig honkvast en is dikwijls verhuisd; achterin het boek staan foto's van zijn opeenvolgende woningen en ateliers. Er staat een piepklein kaartje bij – voor de niet-Amsterdamse lezers zou het prettig geweest zijn als er een grotere plattegrond was toegevoegd van door Breitner bewoonde en afgebeelde plekken. Maar ook niet iedere Amsterdammer zal automatisch weten waar de Baanbrugsteeg of de Van Diemenstraat te vinden is.

De aandacht gaat vooral uit naar Breitner als 'chroniqueur van het Amsterdamse stadsleven': hoe in de late negentiende eeuw de oude binnenstad gebruikt en vaak gesloopt werd, en hoe daaromheen het ene na het andere terrein bouwrijp werd gemaakt voor nieuwe stadswijken. Breitner werd vooral geïnspireerd door de bedrijvigheid die de veranderingen en uitbreidingen meebrachten; stonden de nieuwe gebouwen en huizenblokken er eenmaal, dan was hij er artistiek niet meer in geïnteresseerd. Het beweeglijke stadsleven was voor hem meer een aanleiding tot schilderen; hijzelf was er niet op uit om het topografisch exact vast te leggen. Door de voor tentoonstelling en boek gevolgde werkwijze wordt dit werkproces als het ware teruggedraaid. Eén en ander wordt inzichtelijk gemaakt door de vele combinaties van schetsen, foto's en schilderijen waarmee het boek geïllustreerd is.

Nieuw is het beeld dat hier van de kunstenaar oprijst echter niet. Het lijkt een lastige opgave om nog iets radicaal anders over deze schilder te vertellen. Breitner was absoluut geen kunstenaar die over zijn werk theoretiseerde, en hoewel hij zeer bewonderd werd en in jury's, commissies en besturen zat, had hij kennelijk geen sociaal leidende positie binnen de kunstwereld. In zijn latere levensjaren raakte hij zelfs geïsoleerd en vereenzaamd, hoewel de belangstelling bij zijn begrafenis 'overweldigend' genoemd wordt.

Het Amsterdamse Stadsarchief heeft een traditie hoog te houden op het gebied van op archivalia gebaseerde tentoonstellingen over kunstenaars die een bijzondere relatie hadden met de stad. In het Mondriaanjaar 1994 toonde het *Mondriaan aan de Amstel*, in 2003 *Witsen en Amsterdam*, nu dus Breitner. Wie volgt?

Lieske Tibbe

Gert-Jan Johannes, Joris van Eijnatten en Piet Gerbrandy (samenstelling), *De post van Bilderdijk. Een bundel beschouwingen over brieven voor Marinus van Hattum*. Amstelveen: Eon Pers, 2015. 154 p. geïllustreerd. ISBN 978-90-77246-71-9. € 17,50 (te bestellen door overmaking van dit bedrag op bankrekening: NL66 INGB 0000 9620 42, t.n.v. Eon Pers, Amstelveen).

Met deze bundel wordt Marinus van Hattum lof en eer betoond voor zijn decennialange, onvermoeibare inzet voor het levend houden van de nagedachtenis van en waardering voor Willem Bilderdijk, in zijn tijd een even onvermoeibaar wetenschapper, dichter en brieveschrijver. Van Hattum is de grote drijfkracht achter het Bilderdijkgenootschap, beheerder van het Bilderdijk Museum en editor van Bilderdijks geschriften, waaronder diens omvangrijke epistolaire oeuvre.

Voor hun bijdrage aan deze bundel was de auteurs gevraagd een brief van Bilderdijk te kiezen, die hen deed denken aan Van Hattum. Of ze dat ook gedaan hebben, is niet steeds te beoordelen – soms lijken de eigen preoccupaties méér gewicht in de keuzeschaal te hebben gelegd. De meest Van Hattum-'gerichte' bijdrage is die van Joris van Eijnatten, over diens wijze van annoteren van Bilderdijks brieven. Een goede tweede is het stuk van Marita Mathijssen, die parallellen trekt tussen Van Hattum en Bilderdijks jonge bewonderaar en laatste editor bij diens leven, Jan Wap. Als derde is er de bijdrage van Willem van den Berg over de enthousiaste ontmoeting en vervolgens – van Bilderdijks kant – moeizame correspondentie met August Heinrich Hoffman von Fallersleben, een kritische bewonderaar op taalkundig gebied.

Bilderdijk was van vele markten thuis. Hij kon tekenen – de bijdrage van Ton Geerts gaat over de door hemzelf getekende vignetten voor zijn boeken – en was thuis in de taalkunde: Jan Noordegraaf buigt zich over zijn taalhistorische opvattingen. Van Eijnattens bijdrage getuigt van Bilderdijks bemoeienissen met de plantkunde. Toen Bilderdijk bekende geen proza te kunnen schrijven, moet dat zo ongeveer de enige keer in zijn leven zijn geweest dat hij toefaf iets niet te kunnen. Gert-Jan Johannes bestrijdt deze bekentenis: volgens hem zijn Bilderdijks brieven het bewijs dat hij wel degelijk een goed prozaïst was. Maar ook Johannes moet toegeven dat zijn futuristische roman *Eene aanmerkelijke luchtreis* ‘geen hoogtepunt in onze letterkundige geschiedenis’ is (p. 59). Piet Gerbrandy gaat in zijn bijdrage een stap verder en onderzoekt de door hem gekozen brief op zijn poëticaal-retoricaal constructie. Bilderdijk schreef die brief niet in het wilde weg, maar paste er zijn poëtische principes op toe. Dat pleit wél voor de idee dat hij ook in proza goed wist wat hij deed.

Enkele bijdragen hebben uitdrukkelijk te maken met des dichters privéleven. Voor Dini Helmers is de ongelukkige afloop van zijn huwelijk-in-gemeenschap-van-goederen met Catharina Rebecca Woesthoven – Bilderdijk liet haar met torenhoge schulden zitten – aanleiding tot een uiteenzetting over het toenmalige huwelijksgoederenrecht. De bijdrage van Ellen Krol draait om de reacties van Bilderdijk en zijn levenspartner Katharina Wilhelmina Schweickhardt op de dood van hun zoon Julius in hun gezamenlijke dichtbundel *Ter nagedachtenis*. Peter van Zonneveld houdt een pleidooi voor een biografie van Schweickhardt, zodat ‘ze uit de schaduw van Bilderdijk kan treden’ (p. 140). Dat zal geen sinecure zijn, want diens schaduw is groot en zwaar.

Het is genoegzaam bekend dat Bilderdijk zijn plaats als dichter op de hoogste top van de Parnas zag. Dat zelfbewustzijn komt in talloze gedichten en brieven impliciet of expliciet tot uiting. Over een zo’n uiting schrijft Lotte Jensen. Toen Bilderdijk op audiëntie was bij Napoleon en de keizer hem vroeg of hij bekend was in de Republiek der Letteren, antwoordde hij: ‘Ik heb op zijn minst gedaan wat ik moest doen om het te zijn’ (p. 99). Dat gevatte antwoord is uiteenlopend geïnterpreteerd, mede omdat het (vals) rijmde met Napoleons vraag – alles in het Frans natuurlijk. Jensens conclusie is dat Bilderdijk ‘verbolgen’ was omdat Napoleon kennelijk geen idee had wie hij voor zich had.

Rick Honings neemt het door Bilderdijk voor zichzelf gecreëerde imago van ‘de ware dichter’ onder de loep. Onderdeel daarvan is uiteraard de opium, die hij naar eigen zeggen gebruikte ter bestrijding van honger of slapeloosheid, die op hun beurt ook behoren tot dat imago, waaraan eeuwig geldgebrek – met honger lijden tot gevolg – en allerlei kwalen evenmin mogen ontbreken. Het is een weldoortimmerd imago. De consequentie van dit imago – voortdurend zelfbeklag – loopt als een rode draad door alle bijdragen heen. Inger Leemans haalde enige honderden brieven door de wringer van speciaal voor onderzoek van taalgebruik ontworpen computerprogramma’s. Onder meer bekeek zij of het allemaal inderdaad leed en misère met Bilderdijk was: gebruikte hij nooit ‘positieve emotiewoorden’? Het resultaat is een ‘positieve woordenwolk’ (p. 48), waarin woorden als ‘dank(baar)’, ‘vertrouw’, ‘aangenaam’, ‘hoop’ en ‘roem’ figureren, maar vrolijk wordt het nergens. Het woord ‘lachen’ is het enige vrolijke woord in de wolk, maar staat in zulke kleine lettertjes afgedrukt, dat ik vrees dat hij het hoogstzelden gebruikte. Zou er ook een ‘zwartgallige woordenwolk’ te genereren zijn?

Alles in het leven van Bilderdijk draaide om Bilderdijk. Aan die indruk kan de lezer van deze bundel zich nauwelijks onttrekken. Enkele voorbeelden. Als zijn vrouw klaagt over de schulden waarmee hij haar heeft opgescheept, begint hij een zielig verhaal over hoe hij op blote voeten van Hampton Court naar huis moest lopen (p. 62). Als hij een ode op Napoleon schrijft, gaat die ode eigenlijk over Bilderdijks verheven dichterschap (p. 103). Als hij kort na het bericht van Julius’ dood een gedicht voor de intens verdrietige Schweickhardt schrijft, maant hij haar: ‘Verwin uw smarte! / Toon my dat voortreflijk harte / Nog gevoelig voor mijn gloed’ (p. 113). Is dit bedoeld als troost?

De historisch-letterkundige wereld van nu bestaat, wat Bilderdijk betreft, ruwweg uit twee kampen: liefhebbers en bewonderaars versus hen die de dichter niet kunnen uitstaan. Deze bundel zal die kloof niet overbruggen, maar dat zal niet de bedoeling zijn geweest. Die was om de bilderdijkaan bij uitstek, Marinus van Hattum, te fêteren.